

Anahtar Sözcükler

İşaret alanı, Gönderimsellik, Belirleyici öbeği, Kimlik,
Türk İşaret Dili

Keywords

Signing space; Referentiality, Determiner phrase;
Identity, Turkish Sign Language

TÜRK İŞARET DİLİNDE GÖNDERİMSELLİK VE İŞARET ALANI

REFERENTIALITY AND SIGNING SPACE IN TURKISH SIGN LANGUAGE

• Bahtiyar Makaroğlu

Araş. Gör. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil Ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Dilbilim Bölümü/Uygulamalı Dilbilim Anabilim Dalı
makaroglu@ankara.edu.tr

Öz

Görsel-uzamsal modaliteye özgü farklılıkları, sözdizim-anlambilim arakesitinde bir araya getiren bu çalışma, Türk İşaret Dilinde (TİD) işaret alanının gönderimsel amaçlarla kullanılmasına odaklanmaktadır. TİD verisine dayanarak, kimlik uzamı ve eksilteli uzam (işaretçinin önündeki sınırlı alan) arasındaki belirgin ayırmadan yola çıkarak işaret alanının kullanımının anlambilimsel çözümlenmesine ilişkin genel bir bakış sunmaktadır. TİD’de eksilteli alan hem gönderimsel (örn. söylem gösterimi) hem de gönderim-dışı birimler (örn. belirteç öbeklerindeki göstermeler) ile ilişkili olabilmektedir. Costello (2016)’yı takip eden çalışma, adın kendisi ve “gönderimsel çıkak” olarak adlandırılan uzamsal konum arasındaki ilişkiye yoğunlaşarak anlamsal gönderimsellikte [+kimlik] ϕ -özellığının özel rolünü tartışmaktadır. Ayrıca, TİD’de kimlik ϕ -özellığının AÖ’yü yöneten işlevsel bir başta yer aldığı öne sürülmektedir. Uzamın eşbiçimli haritalanmasındaki çok belirgin benzerliklere rağmen, işaret dillerindeki gönderimsellik olgusunu çözümlemek için daha fazla karşılaştırmalı dilbilgisel veriye ihtiyaç duyulmaktadır.

Abstract

Bringing together visual-spatial modality specific differences in syntax-semantics interface, this study focuses on the use of signing space for referential purposes in Turkish Sign Language (TİD). On the basis of TİD data, it provides an overview of semantic analyses of the use of signing space, starting with the clear-cut distinction between identity space and defective space (i.e. the limited area in front of the signer). In TİD, defective space correlates with both referential (i.e. discourse deixis) and non-referential units (i.e. pointings in adverbial phrases). Following Costello (2016), the special role of [+identity] ϕ -feature in semantic referentiality is discussed, focusing on the relations between the noun itself and spatial location called “referential locus”. Also, it has been argued that the identity ϕ -feature in TİD occupies a functional head that dominates the NP. Despite the striking similarities in the isomorphic mapping of the space, it is certainly worthwhile to consider the more cross-linguistic data to analyze referentiality phenomenon in sign languages.

1. Giriş

İşaret dillerinin dilbilgisel düzenlenişi açısından bakıldığında, işaret alanı modalitenin karakteristik bir özelliği olarak tanımlanmasına (Meier, 2012:857) karşın uzamın dilsel dünyadaki görünümü, kuramsal açıdan birçok tartışmayı da barındırmaktadır (Lillo-Martin ve Meier, 2011). İşaret diline yönelik dilbilimsel araştırmalarının başlangıcından beri uzam, sözdizimsel ve yer-betimsel (*topographic*) olmak üzere iki farklı işlevde kullanılmaktadır (Poizner ve diğ., 1987). Sözdizimsel işlev, eylem üyelerini belirtmek/gönderimde bulunmak için bu varlıkların, uzamda soyut biçimde gelişigüzel yerleşmesidir. Böylece uzamda kendine özgü konum alan varlıklar, tümce içindeki doğruluk değeri değişmeden uzamda yer değiştirebilmektedir. Yer-betimsel işlev ise modalitenin uzam-zamansal (*spatio-temporal*) düzlemdeki görüntüsel (*iconic*) özelliklerini kullanarak, nesnelerin buldukları konumların uzamsal şekilde sunulmasıdır. Sözdizimsel işlevin aksine nesnelerin yer-betimsel konumlarının değişimi, gerçeklik değerini doğrudan etkilemektedir (Barberà, 2012).

Quer ve diğ. (2005)'in çalışmasını temel alan Barberà (2012), LSC¹ üzerine yaptığı çalışmada, işaret dillerinde yerleştirmenin betimsel olmayan ve betimsel şekilde ikiye ayrılması gerektiğini önermektedir. Betimsel olmayan yerleştirme, uzamın sözdizimsel açısından kullanılması iken, betimsel olan ise gerçek ortama bağlı olan uzamsal ilişkilerin yer-betimsel olarak sunulmasıdır. Bu nedenle yer-betimsel uzam, sözdizimuzamdan şu şekilde ayrılmaktadır: (i) işaretçinin² çevresinde, gerçek dünyada bulunan varlıklarının konumlarının, doğrudan fiziksel olarak buldukları yerlerle ilişkilidir, (ii) gönderimde bulunan bu yerler, sadece varlığın fiziksel olarak taşınmasıyla yer değiştirebilmektedir. Öte yandan sözdizimsel uzamda varlıklar, gelişigüzel bir şekilde ve gerçek dünyadaki konumları dikkate almadan uzamda yer kaplamaktadır.

İşaret dilinde, gerçek dünyadaki bir nesnenin yeri ve konuşucuya göre uzaklığı belirtilirken, nesnenin gerçek dünyadaki yer-betimsel işlevleri kullanılabilir. Nesnenin gerçek dünyadaki konumunun dilsel düzlemde korunduğu bu durumda, bilişsel etmenlerin belirleyici olduğu düşünülmektedir. Bu açıdan bakıldığında, sözdizimsel uzamda her ne kadar dilsel araçlar kullanılsa bile dil-dışı etmenlerin de etkili olduğu görülmektedir. Şöyle ki işaretçinin, sağında bulunan bir kediyi belirtirken, kedinin bulunduğu konumdan farklı bir konumda sunulduğunda oluşan uyumsuzluk, dilsel nedenlerin aksine doğrudan dil-dışı etmenlere bağlıdır.

Öte yandan, işaret dilinin üretim sürecinde hem işaretçinin hem de alıcının dil üretiminde ortak bir uzamsal sistem bulunmakta, “paylaşılan uzam” (*shared space*) olarak tanımlanan bu yapı, farklı konuşma rollerine sahip olan kişilerin ortak bakışını temsil etmektedir (Emmorey

1 İşaret dillerine ilişkin kısaltmalar listesi, metin sonunda sunulmaktadır.

2 Konuşma dillerindeki “konuşucu”ya benzer şekilde işaret dilinde üretim yapan kişi.

ve Tversky, 2002). Böylece uzamda varsayımsal olarak yerleştirilen bir kişi veya nesneye ilişkin dilbilgisel kodlama yapılırken belirlenen konum, işaretçiye ve alıcıya göre sabit özellikte bulunabilmektedir.

Uzamın işlevine ilişkin tartışmalara koştur bir şekilde çıkak (*locus*), alanyazında genellikle iki farklı bakış açısıyla incelenmekte: bilişsel çözümleme (Liddell, 1990; ve diğ.) ve yapısal çözümleme (Lillo-Martin ve Klima, 1990; Janis, 1992; ve diğ.). Uzamsal haritalama açısından çıkak, konuşma esnasında bulunmayan göndergelerin belirli bağlamda uzama yansımaları olarak kısaca tanımlanabilir (Engberg-Pedersen, 1993:53). Zihinsel Alan Kuramını (*Mental Space Theory*) (Fauconnier, 1985) takip eden Liddell (1990), gerçek dünyada varlıkların uzamda belli bir yer kaplamasına benzer şekilde, dil üretimi sürecinde de konuşma sırasında bulunmayan varlıkların sanki o süre içinde uzamda varmış gibi algılandıklarını – dolayısıyla dilsel dünyada belli bir konuma sahip olduklarını – öne sürmektedir. İşaretçiler, hakkında konuştuğu varlıkları kavramsallaştırmakta ve uzamda bir konuma yerleştirerek görselleştirmektedir. Böylece çıkak, kavramsallaştırılan göndergeyi temsil eden “yer tutucu” işlevi sağlamaktadır. Öte yandan gönderimsel çıkak çözümlemesine göre, göndergeyle konum arasında yapısal bir ilişki bulunmakta ve bu ilişki, daha sonra söylem aracı kullanılmaktadır (Lillo-Martin ve Klima, 1990; Aronoff ve diğ., 2000; Lillo-Martin ve Meier, 2011; ve diğ.). Sözdizimsel bakış açısına göre temellenen gönderimsel çıkak çözümlemesi, AÖ’lerin farklı uzamsal konumlara yerleşerek soyut gönderimsel özelliklerini açık biçimbilimsel görünümde sunduğunu öne sürmektedir.

Konumların gönderimsel dizin (*referential indice*) olarak tanımlandığı bu yaklaşımda, tüm bu gönderimsel dizinler dilbilgisel sistem içerisindeki değişkenler (*variables*) olarak kabul edilmektedir. Söylem modeli açısından ise söylemin sınırsız sayıda olası gönderge içerebilmesi nedeniyle değişkenler de sınırsız sayıdaki olası göndergeler arasında tek olabilmektedir.

2. İşaret Dillerinde Gönderimsellik ve Belirleyici Öbeği

Üretici Dilbilgisi çerçevesinde işlevsel ulam kavramı, uzun bir süre sadece eylemcil alana özgü bir durum olarak değerlendirilmiştir. Ancak sonraki çalışmalarla birlikte, ad öbeklerinin (AÖ) içyapısının tümcelerinkine paralel olduğuna dikkat çekilmiş ve AÖ’lerin de tıpkı diğer işlevsel birimler gibi işlevsel bir başla sözdizimine yansıdığı ortaya atılmıştır. Bu doğrultuda, Abney (1987)’nin öne sürdüğü Belirleyici Öbeği (BelÖ) Varsayımına göre işlevsel bir birim olan belirleyicilerin, kendi öbekleri olduğu ve Belirleyici Öbeği, işlevsel ulamı aracılığıyla sözdizimine yansıdığı öne sürülmektedir. Karşılaştırmalı dilbilgisi açısından bakıldığında, sadece bazı dillerin tanımlık içeriyor olmasına karşın, evrensel olarak bütün dillerin belirli yollarla gönderimselliği kodladığı bilinmektedir. Bu doğrultudan bakınca, farklı bir modaliteye sahip olan işaret dillerinin,

gönderimselliği hangi araçlarla kodladığının belirlenmesi, kuramsal açıdan önemli bir yere sahiptir.

İşaret dili alanyazınındaki kimi araştırmacılar, işaret dillerinde belirleyici bulunmadığını iddia ederken (De Vriendt ve Rasquinet, 1989) kimi araştırmacılar ise işaret parmağının dilsel birimlerden önce veya sonra gelecek şekilde belirli bir noktayı göstermesinin belirleyici görevinde olduğunu ileri sürmektedir (Hoffmeister, 1977; Kegl, 1977; Wilbur, 1979). ASL üzerine yapılan birçok çalışma, göstermenin AÖ'den önce veya sonra gelmesinin farklı işlevde olduğunu, önce geldiğinde belirleyici, sonra geldiğinde ise konum belirteci olarak adlandırılabilceğini belirtmektedir (Bahan ve diğ., 1995; MacLaughlin, 1997; Neidle ve diğ., 2000). Benzer şekilde Zimmer ve Patschke (1990:208), ASL'de işaret parmağıyla göstermenin, belirleyici (İngilizce kısaltması: DET) olduğunu ve birlikte bulunduğu birimlerin gönderimselliğini kodladığını öne sürmektedir (1).

(1) ASL: FLIRT MANY GIRL DET SERVE KING (Zimmer ve Patschke, 1990:208)

'He was flirting with the king's serving girls.'

'Krala hizmet eden kızlarla flört ediyordu.'

İşaret diline yönelik dilbilimsel araştırmaların başlangıcından beri göndergelerin eşgönderimsel (*co-referential*) bağlamlarda, söylemde önceden sunulan AÖ'lere gönderim yaparak bağlantı kurmayı sağlayan (bkz. Klima ve Bellugi, 1979) uzamsal konumlarla ilişkili olduğu belirtilmektedir. Bu uzamsal konumlar, alanyazında sıklıkla "gönderimsel çıkak" şeklinde tanımlanmakta (Lillo-Martin ve Klima, 1990), tümcesel sınırın dışına çıkabilmekte ve böylece gönderimsel ilişkiye sahip olmaktadır. Diğer taraftan, işaret dillerinde belirliliğin ve özgüllüğün dilbilgisel olarak kodlanıp kodlanmadığı hala tartışmaya açık bir durum olarak ortaya çıkmasına karşın, uzamda belirli bir konum almanın gönderimsel özelliklerle doğrudan bir bağlantısı olduğu açıktır.

İşaret dilindeki göndergelerin açık olarak konum yüklenme türlerine bakıldığında ise, AÖ'lerin gösterme, yerleştirme (*localization*) ve bir sınıflandırıcı yardımıyla yansız uzamın (*neutral space*) dışına çıkararak değer alabildiği görülmektedir (Costello, 2016). Genel olarak belirtmek gerekirse gösterme, AÖ'den önce/sonra gelen el şeklinin ilgili alana yönelmesiyle oluşmaktadır. Yerleştirme ise, sesbilgisel açıdan sınırlı bir görünüme sahip olmayan AÖ'lerin, sözlük biçiminde üretildiği yansız konumunun aksine bu alanın dışında üretilmesidir. Ayrıca işaret dillerinde ad öbekleri, anlamsal özelliğine göre farklı sınıflandırıcılarla birlikte bulunmakta ve sözlük biçiminin üretildiği alanın aksine, bu sınıflandırıcıların uzamda ilişkili boşluklarda bulunmasıyla AÖ'ye çıkak yüklemektedir. Böylece bir AÖ, üç farklı mekanizmayla yansız konumunda dışına çıkararak

yapısal bir özellik kazanmakta ve işlevsel yansıma gerçekleştirilmektedir: gösterme, sınıflandırıcı ve yerleştirme.

AÖ'lerin gösterme, sınıflandırıcı veya yerleştirme yoluyla uzamdaki bir konuma yerleştirilmesinin, içsel bir özellik nedeniyle mi olduğu yoksa işlevsel bir baş yoluyla mı sağlandığı araştırılması gereken başlıca bir sorular arasındadır. Almancada "schule" (*okul*) sözcüğü örneğin, cinsiyet açısından dişil, sayı açısından tekil ve 3. kişi özellikleri taşımaktadır. Sözlüksel açıdan sözcük, dişil olduğu için bunu gösteren "die" tanımlığını almaktadır. İşaret dillerinde çıkak özelliğinin de sözlüksel olarak kodlandığı ve sözlüksel girdi sürecinde uzamda bir konuma sahip olduğu iddia edildiği takdirde, her bir sözcük için uzamda sabit ve belirli bir konumdan bahsetmek gerekmektedir. Buna karşın, örneğin OKUL AÖ'sü işlevsel bir yansıma gerçekleştirmeden kendine özgü ve sabit bir konuma sahip olmamakta (Almanca'da *schule* sözcüğünün işlevsel yansıma gerçekleşmeden *die* tanımlığı almasına ters bir şekilde), gönderimde bulunduğu varlıklara göre farklı gönderimsel değerler almaktadır. Örneğin aşağıdaki tümede, farklı gönderimsel değerlere sahip OKUL sözcükleri, işaret alanında farklı çıkaklara sahiptir (2). AÖ'lerin farklı gönderimsel ilişkiler sunması, bu durumun içsel bir özellik olmadığını açıkça göstermektedir.

(1) [OKUL İM³] KÖTÜ AMA [OKUL İM₀] SÜPER
'(O) okul kötü ama (diğer) okul süper.'

LIS üzerine yaptığı çalışmada Bertone (2007), konum ile belirleyici başı arasında bir ilişki bulunduğunu ve konuma ilişkin özelliklerin belirleyici üzerinde olduğunu iddia etmektedir. Bu çalışmayı takip eden Brunelli (2011), konum yükleme görevindeki göstermenin BelÖ'nün başında yer aldığını öne sürmektedir. Diğer taraftan, Costello (2016) ise konuşma dillerinde kişi özelliklerinin BelÖ üzerinde bulunmasına karşın, LSE'de kişi özelliği bulunmadığını ama kimlik φ-özelliğinin bu konumda yer aldığını iddia etmektedir.

3. Türk İşaret Dilinde Gönderimsel Özellikler

3.1 İşaret Alanın Özellikleri

Bilindiği gibi işaret uzamı, sadece sözlüksel bir işaretin dilsel gerçekleşimi için kullanılan bir yerin dışında, biçimsözdizimsel işlevleri yansıtan çok boyutlu/işlevli bir görünümüdür. Bu nedenle uzamın dilsel üretimdeki ve algılamadaki rolünün açık bir şekilde çözümlenmesi, işaret dilinin sözlüksel ve dilbilgisel mekanizmasının ortaya konulmasına doğrudan katkı sağlamaktadır.

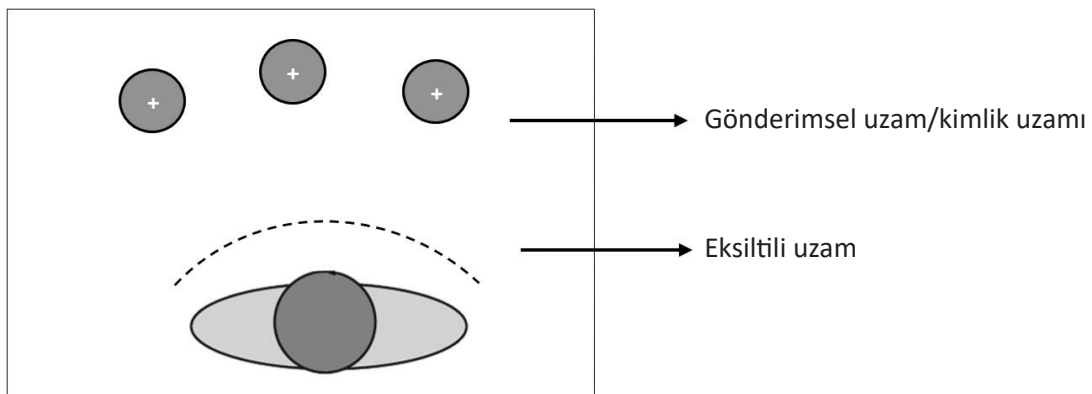
3 Bu çalışmada, işaretçinin parmağı ile bir yeri göstermesi, dilbilgisel özelliğine bakılmaksızın im şeklinde gösterilmektedir.

Bu çalışmada ise gerçek uzam ile dilsel uzamı birbirinden ayırması ve söylemdeki göndermelerin uzamsal ilişkilerini yapısal açıdan çözümlemesi nedeniyle, temel olarak gönderimsel-çıkak çözümlemesi takip edilmektedir.

İşaret dillerinin modalitesi ve tipolojik özellikleri açısından bakıldığında, bir işaret dilinde saptanan bir dilbilgisel özelliğin diğer işaret dillerinin çoğunda görülmesi sıklıkla beklenen bir durumdur. Buna karşın araştırma boyunca yapılan gözlemler, önceki araştırmaların aksine sözdizimsel/gönderimsel uzamın parçalanabilir özellikte olduğunu göstermekte ve TİD’de gönderimselliğin rolünü tanımlayabilmek için işaret uzamının yeniden incelenmesi ihtiyacını doğurmaktadır. İşaretçi, söylemde bulunan bir göndermeyi işaret alanın içinde gelişigüzel bir konuma yerleştirerek bir tür uzamsal karşılık oluşturmaktadır. Uzamın bu kullanımı, alanyazında gönderimsel/sözdizimsel uzam (Poizner ve diğ., 1987), simgesel uzam (Liddell, 2003), veya betimsel-olmayan uzam (Barberà, 2012) olarak adlandırılmaktadır.

İşaret alanının (yansız uzam) belirtik olmayan (*unmarked*) yapısından dolayı, vücut önünün belli dilsel birimlerle sınırlandırılmış olması bu varsayıma zemin hazırlamaktadır. Ayrıca sözdizimsel uzamda, işaretçinin [+gönderimsel] bir AÖ’ye göstermeyle gönderimsel-çıkak değeri atarken, TİD’de el şeklinin yönü hiçbir zaman işaretçinin tam önüne (işaretçinin ayaklarına) doğru bulunmamaktadır. Bu nedenle gönderimsel ilişkileri kodlayan sözdizimsel uzamın bu işlevleri de düşünülerek TİD’de sözdizimsel uzamın ikiye ayrılması önerilmektedir. İşaretçinin önü olarak adlandırılan alan, kimi sınırlılıkları nedeniyle eksiltili uzam (*defective space*) şeklinde tanımlanırken, bu alan dışındaki uzam ise gönderimsel uzam/kimlik uzamı (*referential/identity space*) olarak adlandırılmaktadır. (Şekil 1)’de görüldüğü gibi [+gönderimsel] özellikteki AÖ’ler, gönderimsel uzamda kendine özgü gönderimsel-çıkak değeri olarak farklı uzamsal boşluklara (+ ile işaretlenmiş yerlere) yerleşmektedir. Eksiltili uzam ise işaretçinin önünde bulunan dar bir alanı temsil etmektedir.

Şekil 1. Gönderimsel uzam/kimlik uzamı ve eksiltili uzam

Geleneksel olarak adıl terimi, bir adın (ya da daha özel bir şekilde bir AÖ'nün) yerini tutan ve onu temsil eden birimdir (Bhat, 2004). Konuşma dillerinde geleneksel olarak bu terim, kişi adlarının yanı sıra göstericileri, soru adları, iyelik adları gibi birçok türü barındırmasına karşın işaret dili alanyazınında, sıklıkla kişi adları için kullanılmaktadır. İşaret dillerinde kişi adlarının görünümüne bakıldığında ise dilbilgisel ve/veya gösterimsel (deictic) sistem içerisinde çözümleyen birçok farklı yaklaşım bulunmaktadır. İşaret dilinde, 'adıl' terimini kullanan en eski çalışmalardan biri olan Friedman (1975:946)'ya göre ASL'de herhangi bir şekilde sözlükselleşmiş adıl bulunmamakta ve bu adılar, gönderime eşdeğer özellikte olan göstermeyle sunulmaktadır. Böylece işaretçi, işaret alanındaki nesnelere, kişilere ve konumlara gönderimde bulunabilmektedir. İşaretçiye doğru yönelimde bulunan ve hareket eden göstermenin 1. kişi adını, dinleyiciye (*interlocuter*) doğru yönelimin 2. kişi adını ve işaretçiden-dinleyiciden uzak olan konumun ise 3. kişi adını kodlamaktadır. Meier (1990) ise ASL gibi birçok işaret dillerinde, 1. kişi olmayan kişilerin arasında herhangi bir ayırım bulunmadığını ama 1. kişinin kendine özgü bir yapı sergilediğini ileri sürmektedir. Buna göre 1. kişi adılı, belirli bir konumda üretilmekte (ASL, TİD gibi birçok işaret dilinde işaretçinin göğsü) iken alıcı olan veya alıcı olmayan katılımcılar için gösterme, belirli bir sabit konuma doğru değildir.

TİD'de göstermenin dilbilgisel kişi adılı olup olmadığı bu çalışmanın kapsamının dışında olmasına karşın, yapılacak çözümleme uzamın parçalanabilir olduğu varsayımını test edebilmek için sunmaktadır. Gönderimsel-çıkak varsayımı doğrultusunda, [+gönderimsel] özellikte bir varlığın eksiltili uzam içerisinde bir çıkak değeri alabilme olasılığı bulunmasına karşın, bu konumda sadece [-gönderimsel] özellikteki çıplak AÖ'ler yer almaktadır. Bu nedenle TİD'de 3. kişi adılı görevindeki göstermenin yönü, eksiltili alan içine doğru bulunamamaktadır (3). Bu durum sözdizimsel/gönderimsel uzamın işlevsel açıdan belli bir ayırım sunduğu varsayımına katkı sağlamaktadır. Ayrıca eksiltili uzam içerisinde herhangi bir gönderimsel özellikteki bir AÖ'nün bulunamaması, gönderimsel-çıkakların bu uzamda yer almaması ve adıl görevindeki göstermenin yönünün bu uzama doğru bulunamaması gibi görünüşler, ikili ayırımın olduğu görüşünü belirgin biçimde desteklemektedir.

(3) *BEN O_[eksiltili uzam] GÖRMEK
'Ben onu gördüm.'

Uzamın parçalanabilir olduğuna ilişkin bir başka test ise TİD'de söylemdeki bir tümceye gönderimde bulunurken, kişi adlarına benzer şekilde gösterme kullanılmasına karşın göstermenin yönü, sadece eksiltili uzama doğru bulunabilmektedir. Gönderim-çıkak varsayımına göre varlıkların uzamda belli bir çıkakla temsil edildiği görüşüne ek olarak, bu alandaki varlıklar, [+gönderimsel] özelliklerinin yanı sıra [+teklik] okumasına ve [+kimlik] ([+identity]) değerine sahiptir. (4)'te söylem gösterimi (*discourse deixis*), görevinde kullanılan gösterme, [-kimlik]

özelliği taşıyan bir söylem parçasını temsil etmesi nedeniyle yönü eksiltili alana doğrudur. Ayrıca yönünün kimlik uzama doğru olduğu durumda, dilbilgisidışı görünüm ortaya çıkmaktadır (5). Böylece gösterimsel nitelikteki gösterme, doğası gereği bir yeri işaretlemesine karşın, yönü sadece [+gönderimsel] özellikteki herhangi bir varlığın bulunmadığı ve dolayısıyla gönderimsel-çıkak taşımayan eksiltili uzama doğrudur.

(4) A: SAĞIR OKUMAK YAZMAK KURS AÇMAK
'Sağırlar için okuma yazma kursu açılmış.'

B: O_[eksiltili uzam] ÇOK ÖNEMLİ
'O çok önemli.'

(5) B: *O_[gönderimsel uzam] ÇOK ÖNEMLİ
'O çok önemli.'

İlk bakışta, gönderimselliğin bir parçası olmasına karşın TİD'de varlıkların anlambilimsel değerine⁴ göre uzamın parçalanabilir nitelik taşıdığı gözlemlenmektedir. Bu nedenle hem kişi adlarının hem de söylem gösterimlerinin gönderimsel özelliği bulunmasına karşın, [kimlik] değeri açısından birbirinden farklılaşmaktadır. Bu durum, sözdizimsel uzamın parçalanmasının temelinde, gönderimselliğin yanı sıra [kimlik] özelliğinin de belirleyici olduğunu sezdirmektedir.

LSB üzerinde yaptığı çalışmada Berenz (1996:240), söylem gösterimi görevinde kullanılan el şeklinin, kişi adlarından farklı olduğunu ve açısının belirgin şekilde yukarı doğru olduğunu belirtmektedir. İşaret dillerinde, doğrudan söylem gösterimi konusuna yönelik herhangi bir çalışmaya rastlanmamasına rağmen LSB ve TİD doğrultusunda, gönderimsel-çıkak ve uzamın dağılımı açısından işaret dillerinin belli bir ayrıma gittiği söylenebilir. Türkçe'ye benzer şekilde, TİD'de O YÜZDEN belirteç öbeğindeki "o", gönderim-dışı (*non-referential*) özellikte bulunmaktadır. Bu nedenle söylem gösterimine benzer şekilde adılın yönü sadece eksiltili alana doğru bulunabilmektedir (6).

(6) TOPLANTI İPTAL O_[eksiltili uzam] YÜZDEN GELMEK DEĞİL BEN
'Toplantı iptal edildi, o yüzden gelmeyeceğim.'

Söylemde bir sözcüğü ya da bir öbeği belirtmek için kullanılan dil-içi gönderimlere bakıldığında adıl, söylem varlığını belirtmektedir. Bu nedenle söylem varlıkları, gerçek dünyadaki birimler yerine söylem bağlamının parçalarıdır. Gerçek dünyadaki varlıklar ile söylem varlıklarının, hem gönderimsellik hem de doğruluk koşulları (*truth condition*) açısından aralarında farklılıklar bulunmakla birlikte TİD'de söylem varlıklarını belirtmek için kullanılan göstermenin yönü, eksiltili alana doğrudur (7).

⁴ Costello (2016)'ı takip ederek [+kimlik] değeri

(7) A: DÜN İNTERNET TABLET BİLGİSAYAR ALMAK

‘Dün internetten tablet (bilgisayar) aldım.’

B: O_[eksiltili uzam] FİLM MONTAJ UYGUN DEĞİL

‘O, film montajı için uygun değil.’

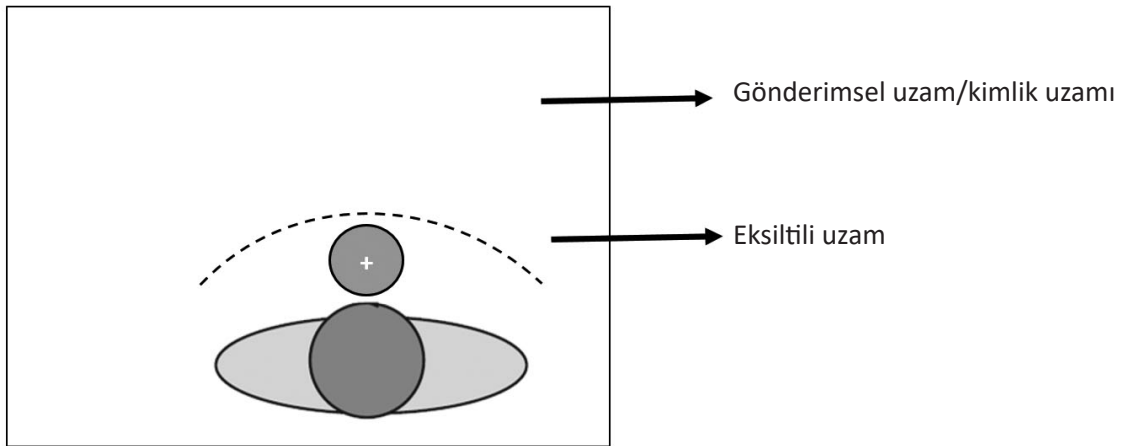
Buraya kadar olan bölümü özetlemek gerekirse, TİD’de sözdizimsel uzamın parçalanabilir olduğu ve eksiltili uzam ile gönderimsel uzamın işlevsel açıdan birbirinden ayrıldıkları gözlemlenmektedir. TİD’de eksiltili uzam, [-kimlik] değerine sahip birimleri barındırdığı için bu uzamda sadece çıplak AÖ’ler, söylem gösterimleri, gönderim-dışı adılar ve söylem varlıkları bulunmaktadır. Bu çalışmada, Üretici Dilbilgisi temelinde Abney (1987)’yi takip ederek adıl alanın (*nominal domain*) bir belirleyici öbeği olduğu ve adıl birimlerin bir belirleyicinin baş olmasıyla işlevsel yansıma gerçekleştirdiği varsayılmaktadır.

3.2. Gönderimsel Konumlar

Herhangi bir biçimbilimsel biçimleniş sergilemeyen çıplak AÖ'lere bakıldığında, TİD’de bu birimlerin eksiltili uzam dışına çıkmadıkları, çıktıkları durumda ise [+gönderimsel] özellik kazandıkları görülmektedir. Böylece eksiltili uzam, işlevsel açıdan belirgin bir ayırım sunmaktadır. (8)’de [-gönderimsel] özellikte KİTAP AÖ’sü eksiltili uzamda üretilirken (Şekil 2), (9)’da ise [+gönderimsel] özellikte bulunduğu, göstermeyle gönderimsel uzamda çıkak yüklendiği görülmektedir (Şekil 3).

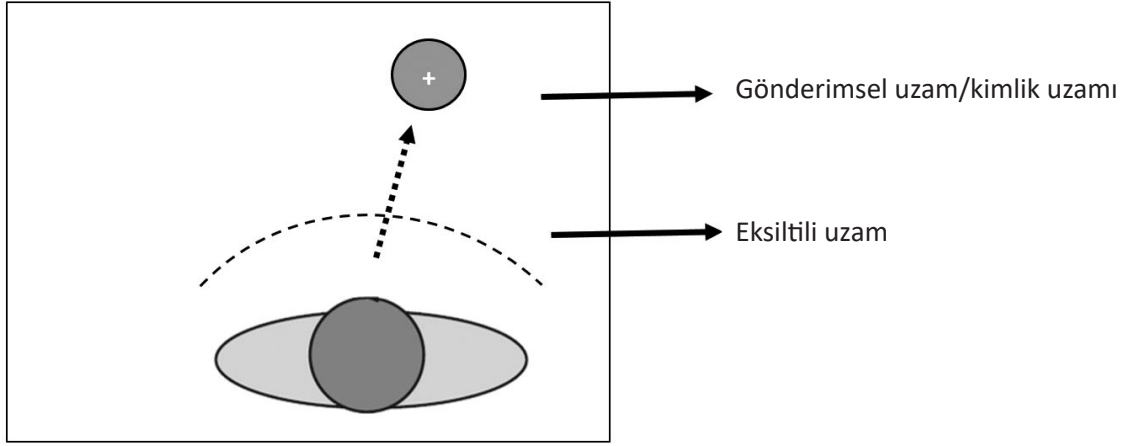
(8) KİTAP ÇOK SEVMEK BEN [-gönderimsel]

‘Kitapları çok seviyorum.’

Şekil 2. İşaret uzamının görünümü: KİTAP ÇOK SEVMEK BEN

(9) [KİTAP İM_a] ÇOK SEVMEK BEN [+gönderimsel]
'Kitabı çok seviyorum.'

Şekil 3. [KİTAP İM_a] ÇOK SEVMEK BEN

Göstermenin yanı sıra sınıflandırıcı ve yerleştirme de AÖ'lerin gönderimsel uzam içinde bulunmak koşuluyla çıkak olarak [+teklik] özelliği yüklenmesini sağlamaktadır. Örneğin, TİD'de ARABA AÖ'sü [-genel] özellikte ise eksiltili uzam içerisinde üretilmekte, [+genel] özelliğinde ise sınıflandırıcı, bu uzamın dışına çıkarak kendine özgü bir çıkak yüklenmektedir (10). Böylece ARABA AÖ'sünün aksine çıkak, ilişkili olduğu sınıflandırıcıya yüklenmektedir. Yerleştirme ise seslem başı ve seslem sonu açısından vücut bağımlı olmayan bir AÖ'nün, eksiltili alan dışına çıkarak gönderimsel özellik kazanmasıdır. Burada ise çıkak, doğrudan AÖ'nün kendisine yüklenmektedir (11).

(10) BEN [ARABA SNF_a] GÖRMEK (Sınıflandırıcı)

Ben arabaları gördüm.

(11) BEN [MASA_a] GÖRMEK (Yerleştirme)

Ben (o) masayı gördüm.

Çıkak yüklenme TİD'de üç farklı yolla yapılmasına karşın bu yollardan ikisinin birlikte bulunduğu durumlarda dilbilgisidışı bir görünüm ortaya çıkmaktadır. Bu durum, çıkak yüklemenin tek bir baş tarafından yapıldığını ve hem sınıflandırıcının hem de göstermenin aynı konumu işgal ettiğini sezdirmektedir (13 ve 14).

12) [ARABA SNF_a] GÖRMEK BEN

Arabayı gördüm.

(13) *[ARABA İM_a SNF_a] GÖRMEK BEN
Arabayı gördüm.

(14) *[ARABA SNF_a İM_a] GÖRMEK BEN
Arabayı gördüm.

Gösterme ile birlikte bulunduğu AÖ'nün dizilimsel ilişkisine bakıldığında ise bu iki birimin arasına öbeğin dışından herhangi bir dilsel birim girdiğinde, dilbilgisidışı görümler ortaya çıkmaktadır (15). Bu durum, herhangi bir sözdizimsel nedenden dolayı, belirleyici öbeğinin baş konumundaki İM ile tümleci konumdaki dilsel birimin arasına farklı bir birimin girmesine izin verilmediğini göstermektedir.

(15) *[ÇOCUK DÜN İM_a] GÖRMEK BEN
Çocuğu dün gördüm.

İşaret dillerinde farklı işlevlerde kullanılan gösterme, hem yapısal nedenlerden hem de sesbilgisel benzerlikten ötürü karmaşık bir görünüm sergilemektedir (bkz. Pfau, 2011). Göstermenin bir belirleyici olup olmadığı, işaret dili alanyazınında tartışılan konulardan biridir. İşaret dillerinde gösterme, yoğun biçimde adısl gönderim (*pronominal reference*) (bkz. Cormier, 2012) işlevi yüklenmesine karşın göstermenin ad ulamındaki bir sözcükle birleşiminin nasıl bir görünüm sergilediği ve hangi türlere ayrıldığı merak konusudur.

ASL'ye benzer şekilde TİD'de de gösterme, AÖ'nün hem sağında hem de solunda yer alabilmektedir. İki farklı konumdaki göstermenin, aynı görevde olup olmadığı veya birbirlerinin kopyası olup olmadığı, ayrıca araştırılması gereken sorular arasındadır. TİD'de göstericilerin görünümüne bakıldığında, işaretçinin etrafında bulunan bir kitabı belirtmek için İM KİTAP ('o kitap') dizilişinin kullanılabilirliği (16), ancak KİTAP İM ('kitap o') dizilişinin bu amaçla kullanılamayacağı görülmektedir (17). Bu nedenle, göstermenin (İM), AÖ'nün solunda yer aldığı durumlarda gösterici görevinde, sağında yer aldığı ise belirleyici öbeğinin başı durumunda bulunduğu söylenebilir.

(16) İM_a KİTAP İSTEMEK BEN (gösterici)
'O kitabı istiyorum.'

(17) KİTAP İM_a İSTEMEK BEN (belirleyici)
#'O kitabı istiyorum.'
'Kitabı istiyorum.'

Göstermenin, öbeğin içerisindeki sözdizimsel konumunun yanı sıra, işaret uzamı içindeki yöneliminin de, diğer bir deyişle eksilti uzamı içinde veya dışında bulunmasının da, belirli bir ölçüde bağlı olduğu düşünülmektedir. Ayrıca, ad öbekleriyle bulunan göstermenin anlamsal rolüne ilişkin farklı görüşler olmakla birlikte, genel olarak belirlilik, özgüllük ve gönderimsellik sunduğu öne sürülmektedir. Uzamsal olarak çıkak alamayan çıplak AÖ'ler, genel (*generic*) okuma alma eğilimindedir (Quer, 2005; 2011). TİD'de gönderim-dışı ve genel birimlerin, gösterme ile ilişkisine bakıldığında, [+genel] birimlerin göstermeyle birlikte bulunmadığı gözlenmektedir. Buldukları durumda ise, ad öbeği [+gönderimsel] özelliği kazanarak [+genel] özelliğini yitirmektedir (18). Genel özelliğe sahip KEDİ AÖ'sü göstermeyle birlikte bulunduğu dilbilgisiz durumu ortaya çıkmakla beraber AÖ'nün [-genel] ve [+gönderimsel] okuma aldığı durumlarda tümce, dilbilgisel özellik taşımaktadır (19).

(18) KEDİ İM_a SEVMEK BEN [+genel] [-gönderimsel]

*Kedi(leri) severim.

(19) KEDİ İM_a SEVMEK BEN [-genel] [+gönderimsel]

Kediyi severim.

Yapısal açıdan bakıldığında ise belirli AÖ'ler hem konuşucu hem de dinleyicinin bildiği söylem göndermeleri iken belirsiz AÖ'ler dinleyicinin, konuşulan varlık hakkında bilgisi olmadığı yapılarıdır. Bu bağlamda belirlilik sıklıkla teklik (*uniqueness*) ve tanıdık olma (*familiarity*) ile ilişkili bir görünümde bulunmaktadır. Hawking (1978)'e göre belirlilik dört temel türe ayrılmaktadır.

a) Artgönderimsel kullanım (*Anaphoric uses*):

John bought a book and a magazine. The book was expensive.

John, bir kitap ve bir dergi aldı. Kitap çok pahalıydı.

b) Birincil durum (*Immediate situation*):

the desk (Konuşma esnasında odanın içinde bulunan bir masa)

Masa

c) Geniş tabanlı durum (*Larger situation*)

The prime minister (İngiltere başbakanı)

Başbakan

d) Bağlantılı artgönderim (*Associative anaphora*) (Clark, 1975'göre Köprüleme/*Bridging*; Prince, 1981'e göre Anlaşılabilir/ *Inferrables*)

John bought a book. The author is French.

John bir kitap aldı. Yazar Fransız.

Belirlilik, özgüllükten farklı bir biçimde, dinleyici açısından şekillenen bir kavram özelliğinde olan ve konuşucu ve dinleyici arasındaki paylaşılan bilgiye (*shared knowledge*) dayalı dilsel kodlamanın bir ürünüdür. Böylece *paylaşılan bilgi ve tanıdık olma koşulu*, belirlilik açısından bir ölçüt olmakta ve eğer bir AÖ, paylaşılan bilginin durumu açısından alıcının bildiği, tanıdığı özellikte ise [+belirli] şeklinde kodlanmaktadır. Alanyazında ASL üzerine yapılan kimi çalışmalar, işaret alanına doğru yönelen ve addan önce gelen (*prenominal*) gösterme işaretini belirlilik kodlayan dilbilgisel bir işaretleyici olarak değerlendirmektedir (Bahan ve diğ., 1995; Bahan, 1996; MacLaughlin, 1997; Wilbur, 2008). Bahan (1996) ayrıca, ASL’de belirlilik ve özgüllük ayrımlarının sadece ele ait işaretlerle değil, el dışı işaretlerle de kodlandığı belirtmektedir. Buna karşın, gösterme işaretinin belirlilikle ilişkisini sorgulayan birçok araştırmacı da, işaret dillerinde göstermenin, belirliliği kodlamadığını iddia etmektedir (bkz. DSL için Engberg-Pedersen 1993, 2003; ASL için Winston, 1995; LSQ için Rinfret, 2009).

ASL için Zimmer ve Patschke (1990) ve LIS için Bertone (2007, 2009), işaretlenen uzamda gösterme işaretinin birlikte görüldüğü ad ulamında, gösterme işaretinin sözcüğü belirginleştirdiğini öne sürmekte, buna karşın, belirginleştirmenin özgüllükle bağlantısı olup olmadığı konusunda, herhangi bir yapısal çözümlenmeye ya da tanımlamaya yer vermemektedir. Öte yandan ASL ve LIS üzerine yapılan kimi araştırmalar, göstermenin adı belirtmek için kullanılan bir çeşit belirleyici olduğunu ileri sürmektedir (ASL için Zimmer ve Patschke, 1990; LIS için Bertone 2007, 2009). Zimmer ve Patschke (1990) ayrıca, söylemde ilk defa bahsedilen adların da belirleyiciyle bulunabildikleri ve bu nedenle göstermenin doğrudan belirlilik işlevinde bulunduğunu söylemekten kaçınılması gerektiğini belirtmektedir. Bu görüşü destekler şekilde, TİD’de özgül DOKTOR AÖ’sü söyleme ilk defa girmesine karşın sözdizimsel olarak örtük (20) veya göstericiyle açık (21) şekilde çikak yüklenmekte ve uyum eylemi SORMAK, üyesiyle ilişkili çikağa giderek tam uyum paradigmasını sergilemektedir.

(20) SABAH HASTANE GİTMEK DOKTOR_a SORMAK_a BAŞ AĞRI SEBEP

(21) SABAH HASTANE GİTMEK DOKTOR İM_a SORMAK_a BAŞ AĞRI SEBEP

‘Sabah hastaneye gittim. Doktora baş ağrımın nedenini sordum.’

Aşağıdaki örnekte ise SAĞIR AÖ’sü, söyleme girdiği ilk durumda [+genel] özellikte bulunmaktadır. Söylemin devamında değer yüklenerek [+mantıksal gerektirim], [+teklik] ve [+kimlik] özelliği kazanmasına karşın [-özgül] okuması değişmemektedir (22). Devam eden tümcede SAĞIR AÖ’sünün [-özgül] olmasına karşın göstermeyle birlikte bulunabilmesi özgüllük tabanındaki varsayımları zayıflatmaktadır. Böylece eksilteli uzamın dışında yer almanın [+kimlik] özelliğiyle bağlantılı olduğu görüşü daha ön plana çıkmaktadır.

(18) KEDİ İM_a SEVMEK BEN [+genel] [-gönderimsel]

(22) MESELA BİR SAĞIR KARŞILAŞMAK [SAĞIR İM_a] SORMAK SEN?
'Mesela bir sağırla karşılaşırsan (sağır kişiye) ona sorar mısın?'

(23)'te BİR ÖĞRENCİ AÖ'sü dinleyici için belirsiz övgül dışı (*indefinite non-specific*) okumaya sahip iken (24)'te ise BİR ÖĞRENCİ AÖ'sü dinleyici açısından belirsiz övgül (*indefinite specific*) okuma taşımaktadır. (23)'te belirsiz övgül dışı AÖ, çıkak yüklenmediği için SORMAK eylemiyle uyuma girememekte fakat (24)'te belirsiz övgül AÖ, sözdizimde örtük olarak çıkak yüklendiği için eylem, ilişkili çıkağa giderek uyum sergilemektedir.

(23) ALİ_a BİR ÖĞRENCİ SORMAK_ø
'Ali bir öğrenciye soracak.'

(24) ALİ_a SINIF İÇ [BİR ÖĞRENCİ_b] SORMAK_b
'Ali sınıftaki bir öğrenciye soracak.'

Heim (1982), tanıdık olma temelli yaklaşımında, belirlilik tanımının gönderimsellikten daha çok niceliksel olduğunu söylemektedir. Buna göre (25)'teki İngilizce küçük söylem yapısında "movie" AÖ'sü, ilk tümcede [-belirli] ve [-gönderimsel] olmasına karşın bu AÖ, söyleme tanıtıldıktan sonra ikinci tümcede [+belirli] durumuna gelmektedir. Dolayısıyla ikinci tümcede "the movie" şeklinde kullanılmakta ve [+gönderimsel] nitelik kazanmaktadır.

(25) Mary saw a movie last week. The movie was not very interesting.
'Mary geçen hafta bir film izledi. Film çok ilginç değildi.'

Heim (1982)'in öne sürdüğü Yenilik Koşuluna (*Novelty Condition*) göre, söylem göndergesi olarak söyleme önceden girmiş olan belirsiz AÖ'ler, tekrar söylemde bulunamamaktadır. Böylece belirsiz AÖ'ler tanıdık olmayan, diğer bir deyişle bilinmeyen varlıklar iken belirli AÖ'ler, bilinen varlıklara gönderimde bulunmaktadır. Bu çerçeveden bakıldığında, (26)'daki ilk tümcede, söylem göndergesi ÖĞRENCİ, TİD'de belirsizlik kodlayan BİR ile birlikte söyleme girmektedir. İkinci tümcede aynı söylem göndergesi söyleme tanıtılarak belirli AÖ şeklinde bulunmaktadır. Öte yandan (27)'de ikinci tümcedeki BİR ÖĞRENCİ öbeği, ilk tümcedekiyle eşdizimli olarak yorumlanamamaktadır.

(26) DÜN [BİR ÖĞRENCİ]_a GELMEK BEN ÖĞRENCİ İM_a KİTAP VERMEK
'Dün bir öğrenci geldi. Ben öğrenciye kitap verdim.'

(27) DÜN [BİR ÖĞRENCİ]_a GELMEK #BEN [BİR ÖĞRENCİ]_{*a/b} KİTAP VERMEK
'Dün bir öğrenci geldi. #Ben bir öğrenciye kitap verdim.'

Özgüllük, genel anlamıyla bir AÖ'nün anlamsal, sözdizimsel ve söylemsel düzlemdeki sunumunda öne çıkan bir özellik olmakla birlikte, özel adlar (ALİ, AYŞE, MEHMET vb.), adıllar (BEN, SEN, O), iyelik adılları (BENİM, SENİN, ONUN vb.) ve işaret adılları (BU, ŞU, O) içsel olarak sözcüksel özgüllük taşımaktadır. Böylece farklı türdeki yüklemcil yapıların veya tümcelerin meydana getirdiği her koşulda, önvarsayımsal özellikte bulunmakta ve değer yüklü olduğu için varoluşsal okumaları, değişmeyen niteliktedir. Emeksiz (2003), örtük bağlamlardaki görünümüne ve bulunabilirliğine göre belirlilik ile özgüllük arasında belirgin bir ayrım olduğunu belirtmektedir. Buna göre hem [-belirli] hem de [+belirli] özellikteki AÖ'ler, önvarsayımsal varoluş özelliği taşıdığı sürece [+özgül] özellikte bulunabilmektedir. Bu nedenle önvarsayımsal varoluşun, özgüllüğün ölçütü olarak kabul edildiğinde, belirlilik ile ayrımı daha netleşmektedir. Ayrıca "önvarsayımsal varoluş" ölçütü kullanılarak AÖ'lerin özgüllük ve gönderimsellik değerleri açıklanabilmektedir.

Emeksiz (2003)'ü takip ederek TİD'de AÖ'lerin gönderimselliği, önvarsayımsallık ölçütüyle değerlendirildiğinde AÖ'lerin gönderimsellik değerleri ile sözdizimsel konumlarının birbirinden net bir biçimde ayrıldığı gözlemlenmektedir. Aşağıdaki örnekte BİR DİLENCİ AÖ'sü, önvarsayımsal varoluş taşıdığı için [+gönderimsel] ve [+özgül] özelliktedir. Dolayısıyla [-belirli] özellik kodlayan BİR, AÖ ile birleşmesine karşın [-gönderimsel] durumda değildir. Eylemcil öge üzerindeki el dışı işaretle gerçekleşen bitmişlik görünüşü (bn)⁵ de AÖ'nün önvarsayımsal varoluş almasına katkı sağlamaktadır (28). Aşağıdaki tümcede konuşucunun/işaretçinin gördüğü bir dilenci vardır. Böylece sözdizimde örtük olarak [+kimlik] yüklenmiş olan BİR+AÖ şeklindeki yapılar, kimi tümcelerde [+özgül], kimilerinde ise [-özgül] değer almakta, öte yandan, alıcı açısından bakıldığında hangi dilenciden bahsedildiği bilinmediği için [-belirli] değeri taşımaktadır. Ayrıca, eylemin üyesi konumundaki AÖ, sözdizimsel olarak örtük olsa da [+kimlik] değeri yüklü olduğu için eylemle uyuma girebilmektedir.

(28) SABAH [BİR DİLENCİ_b]_a GÖRMEK_b-GÖR (bn) (Belirsiz özgül)
'Sabah bir dilenci gördüm.'

Carlson (1977) tarafından öne sürülen parçalı-yüklem/bütüncül yüklem (*stage-level/individual level-predicate*) ayrımını takip ederek Emeksiz (2003), zaman, görünüş ve kiplik belirten biçimbirimlerin, AÖ'lerin özgüllük değerleri üzerinde etkili olduğunu ileri sürmektedir. Bu doğrultuda, TİD'de bitmişlik görünüşünün parçalı-yüklem kodlamasına karşın gereklilik kipliği işaretleyicisinin (LAZIM), bütüncül yüklem kodladığı görülmektedir. Parçalı-yüklemle sunulan tümcelerdeki AÖ'ler, genellikle [+özgül], [+gönderimsel] yorum taşımalarına (29) karşın bütüncül yüklemle kodlanmış AÖ'lerin [-özgül], [-gönderimsel] yorum alması söz konusudur (30):

5 TİD'de bitmişlik görünüşü için bkz. Dikyuva, Makaroğlu ve Arık, 2015; Karabüklü, 2018).

(29) BEN_a [BİR ARKADAŞ_b]_a SÖYLEMEK_{b-GÖR (bn)} (Belirsiz özgül)

‘Ben bir arkadaşına söyledim.’

(30) SEN_a BİR KİTAP ALMAK_Ø LAZIM (Belirsiz özgül dışı)

‘Sen bir kitap almalısın.’

Yukarıdaki örneklerde açıkça görüldüğü gibi, yüklemcil ögenin bitmişlik görünüşü taşıdığı (29)’da BİR ARKADAŞ AÖ’sü [+özümlü], [+gönderimsel] okuma sunmasına karşın bütüncül-yüklemli LAZIM gereklilik kipiyle kodladığı durumda AÖ, [-özümlü] ve [-gönderimsel] yorum almaktadır (30). Bu durum özgüllüğün yüklemcil yapının türüyle bağlantılı olduğunu görüşünü desteklemektedir.

Özel adlara anlambilimsel açıdan bakıldığında, içsel olarak özgüllük taşıdıkları ve sözlükçede bu şekilde buldukları için her koşulda değer yüklü ve önvarsayımsal özellikte bulunmaktadır. İşaret dillerinde özel adların benzer özelliklere sahip olmasına karşın dizinleme ilişkisine girmesi, bunun belirlilik-özgüllük temelini aksine başka bir işlevde olduğunu sezdirmektedir. Zimmer ve Patschke (1990:208), ASL’de özel adlardan sonra göstermenin, belirleyici olarak bulunduğunu (31) söylemesine karşın anlambilimsel içeriği konusunda ayrıntılı bilgi vermemektedir.

(31) ASL: BILL DET TAKE-ADVANTAGE ANN (Zimmer ve Patschke (1990:208)

‘Bill took advantage of Ann.’

‘Bill, Ann’den faydalandı.’

ASL’ye benzer şekilde TİD’de özel adlardan sonra gösterme bulunabilmekle (32) beraber özel adların içsel olarak belirlilik ve özgüllük taşımasından dolayı, göstermenin farklı dilsel görevde olduğu düşünülmektedir.

(32) ALI İM_a DÜN SİNEMA GELMEK+DEĞİL

‘Ali dün sinemaya gelmedi.’

TİD’de adın sağ tarafında bulunan gösterme, çok sınırlı görünüme sahip olmakla birlikte, [+teklik] [+özümlü] ve [+kimlik] özellikteki tüm AÖ’lerin göstermeyle bulunmadığı görülmektedir. Buna karşın [+gönderimsel] tüm AÖ’lerin kimlik uzamı içerisinde, kendine özgü veya ilişkili bir çıkarı bulunmaktadır. Bu çerçeveden bakıldığında, TİD’de [+gönderimsel] AÖ’lerin zorunlu olarak çıkak yüklendiği, fakat çıkak yüklenmenin sözdiziminde örtük ve açık olmak üzere iki farklı türde gerçekleştiği öne sürülebilir. Sözdizimde açık olarak çıkak yükleme, her ne kadar TİD’de seçimlik olsa da bunun temelinde, farklı dilsel güdülenmelerin olduğu düşünülmektedir. Buna göre, sözdizimde açık olarak bulunan çıkak, sıklıkla şu işlevlerde bulunmaktadır:

- a) Söylemdeki bir varlığı, bilinç odağında canlandırmak
- b) AÖ'lerin karşıtısal okuma almasını sağlamak
- c) Söylemdeki varlıkları birbirinden farklılaştırmak

Bu işlevler düşünöldüğünde, AÖ'nün örtük çıkak yüklenmesinden farklı olarak açık göstermenin bulunması bir tür anlambilimsel işaretleyici (*marker*) olduğunu göstermektedir⁶.

Dillerde kişi özelliğinin genellikle AÖ'nün aksine, BelÖ'nün başında bulunduğu varsayılmaktadır (bkz. Ritter, 1995; Danon, 2011; Landau, 2016 ve diğ.). Buna göre içsel (*intrinsic*) özellikler, sözlüksel girdinin aksine daha üst konumdaki işlevsel yansımada yer almaktadır. Costello (2016) temel alındığında AÖ'nün kimlik özelliğinin, onun sözlüksel girdisinin bir parçası olmasının gerekmediği ve aynı AÖ'nün farklı varlıkları göstererek farklı kimlik değerleri alabileceği söylenebilir. Ayrıca Costello, konuşma dillerindeki ϕ -özelliklerine benzer şekilde, işaret dillerinde kimlik özelliğinin bulunduğunu, bu özelliğın bir göndergeyi başka bir göndergeden anlamsal olarak ayırdığını belirtmektedir. Kuramsal açıdan bakıldığında bu çözümleme, her ne kadar gönderimsel-çıkakların işaret uzamında birçok sayıda bulunabildiği listenebilirlik sorununu çözmese de söylemdeki varlıkların sayısıyla sınırlı bir sete indirgemektedir.

Baker (2003), sözlüksel ulamları incelediği çalışmasında iki temel soruya cevap aramaktadır: Adlara özgü durum nedir? Adları eylemlerden ve sıfatlardan ayıran nedir? Baker, bu soruların sözdizimsel ve anlambilimsel düzlemde olmak üzere iki farklı cevabının bulunduğunu söylemektedir:

- a. **Sözdizimsel cevap:** Eğer ve eğer sadece X bir sözlüksel ulam ise ve X gönderimsel dizinleme taşıyorsa, X bir addır.
- b. **Anlambilimsel cevap:** Adlar ve sadece adlar kimlik ölçütüne sahip olmakta ve böylece aynılık (benzerlik) ölçütünün işlevi olarak görebilmektedir⁷.

Bu tanımlara göre adlar, sözdiziminde dizinleme özelliği taşımakta, anlambilimde ise bireysel varlıklarını göstermektedir. İşaret dillerine BelÖ'nün temel mekanizması açısından bakıldığında, her iki cevabın ad ulamındaki sözcüklerin gönderimsel uzamda, kendine özgü bir

⁶ Bu işaretleyicinin temel mekanizması çalışmanın temel amacının dışında kaldığı için anlambilimsel ve işlevsel boyutta incelenmesi daha sonraki çalışmalara bırakılmaktadır.

⁷ Kimlik koşulu veya durumunun, düzenleyici (*sortal*) bir özellikte olduğu varsayılmaktadır. Bu ölçüt, bireylerin (*individual*) özelliklerini birbirinden ayırmak ve saymak görevinde bulunmaktadır (Strawson, 1959).

çıkak olarak gönderimsel özellikte bulunmasıyla bağlantılı olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle, anlambilimsel açıdan kimlik ölçütünün dilsel gerçekleşiminin nasıl olduğu ve bu özelliğin, BelÖ'nün işlevsel yansımasıyla bağlantısının olup olmadığı, araştırmanın temel soruları arasında yer almaktadır.

Kimlik ölçütü varsayımının ortaya çıkışı, mantık alanındaki çalışmalarla bağlantılı olmakla birlikte, özellikle Geach (1962) ve Gupta (1980), cins adların tıpkı geçişsiz eylemler veya sıfatlar gibi, uygulama ölçütleri barındırdığını öne sürmektedir. Buna göre kalem, insanların yazı yazmak için kullandıkları bir araç olarak, öğrenci ise eğitim almak için okula giden kişi olarak tanımlanabilir. Fakat Geach ve Gupta, cins adların daha fazla özelliğe sahip olduklarını iddia etmektedir. Kimi kavramların altında yatan özellikleri belirlemenin yanı sıra, iki şeyin birbirinin aynısı olduğuna ya da farklı olduğuna karar verebilmek için de bazı ölçütler bulunmaktadır. Bunlar kavramın kimlik ölçütleri olarak değerlendirilmektedir. Gupta (1980:23), cins adların farklı kimlik özellikleri olduğuna ilişkin önemli bir gözlem sunmakta ve aşağıdaki örneğin geçersizliğini göstererek bunu savunmaktadır.

- a) Her yolcu bir kişidir.
- b) Ulusal Havayolları 1975 yılında en az 2 milyon yolcuya hizmet etti.
- c) Değil: Ulusal Havayolları 1975 yılında en az 2 milyon kişiye hizmet etti.

Yukarıdaki (a) tümcesi büyük olasılıkla doğrudur, çünkü yolcu ve kişinin bağlamdaki kullanım ölçütleri arasında belirgin farklılık bulunmamaktadır. Buna karşın eğer Mary, 13 Eylül 1975 tarihinde Ulusal Havayollarıyla uçmuş ve diğer uçuşunu 22 Kasım günü gerçekleştirmiş ise her iki olayda da aynı kişidir. Fakat havalimanının kayıtları göz önünde bulundurulduğunda aynı yolcu değildir (bkz. b). Bu nedenle yolcular sayılırken, Mary iki kez sayılabilmesine karşın kişiler sayılırken sadece bir kez sayılabilmektedir. Böylece havayolları kişi olarak daha çok sayıdaki yolcuya hizmet vermiş olmakla beraber a ve b maddelerine bakılarak c hakkında bir çıkarım yapmak zordur (Gupta, 1980). Gupta'nın mantık temelli bu yaklaşımı doğrultusunda bakıldığında, işaret dillerinde [+özgül] özellikteki özel adların bile kendine özgü bir çıkakla temsil edilmesinin kimlik ölçütüyle örtüştüğü söylenebilir. Çünkü söylemde iki farklı ALI AÖ'sü bulunmasının yanı sıra bu iki AÖ'nün farklı kimlik değerleri nedeniyle farklı çıkaklarla temsil edilmektedir. Öte yandan HASTANE ve DOKTOR AÖ'leri, kimlik uzamında tek bir çıkak tarafından temsil edilebilmekte fakat DOKTOR AÖ'sü sadece "belirtilen hastanede çalışan doktor"a gönderimde bulunabilmektedir.

Yukarıda bahsedildiği gibi, aynı ad ulamındaki sözcüğün farklı kimlik değerleriyle birlikte bulunarak farklı varlıklara gönderim yapmasından dolayı kimlik özelliğinin, sözlüksel girdiyle doğrudan bağlantısının olmadığı açıkça görülmektedir. Costello (2016), kimlik özelliğinin çıkak

yüklemeye ilişkili olmasının yanı sıra, bu özelliğin konumlanacağı en uygun yerin belirleyici öbeği olduğunu öne sürmektedir. Alanyazında benzer şekilde, çıkak ile BelÖ başı arasındaki ilişkiye değinen başka çalışmalar da yer almaktadır. Bertone (2007), LIS üzerinde yaptığı çalışmasında uzama ait özelliklerin BelÖ üzerinde konumlandığını belirtmekte, Brunelli (2011) ise çıkak yüklenmenin BelÖ'nün başında gerçekleştiğini öne sürmektedir. Bu tartışmalara dayanarak, TİD'de çıkığın, belirleyici öbeğiyle bağlantılı olduğu ileri sürülebilir. Konuşma dillerinin aksine TİD'de BelÖ, kişi özelliğinin aksine kimlik özelliğini barındırmaktadır. Böylece TİD'de kimlik özelliği, konuşma dillerinde kişi özelliğinin bulunduğu BelÖ'nün baş konumunda yer almaktadır. Kişi özelliği, göndergelerin söylemdeki konuşma rollerini (konuşucu, dinleyici vb.) belirlerken, kimlik özelliği söylemdeki göndergeleri birbirinden ayırma işlevi üstlenmiştir. Costello (2016) takip edilerek gönderimsel dizinleme ile BelÖ arasındaki ilişki düşünüldüğünde, TİD'de ϕ -özelliklerden kimlik özelliğinin BelÖ'de, diğer bir deyişle BelÖ'nün başında konumlandığı söylenebilir.

Şimdiye kadar olan görünüm, işaret dillerinde konum yüklenmenin işlevsel bir baş tarafından yönetildiğini ve çıplak AÖ ile BÖ'lerin bu şekilde ayrıldığını göstermektedir. Kuramsal açıdan bakıldığında, buraya kadar bölümdeki olası en büyük sorun, belirleyici görevinde bulunan konumun açık sözdizimde sesbilgisel olarak bulunup bulunmamasıdır. Adcıl üyeler açısından bakıldığında, belirleyici, tümcede seçimlik bir şekilde bulunamaz (bkz. Abner, 2012). Bu yüzden, eğer bir dil sözlüksel bir belirleyiciye sahip ise, bunun dildeki tüm yapılarda görülmesi gerekmektedir (Crisma, 1997). Branchini (2014), LIS'de AÖ'lerin bazen herhangi bir belirleyici olmadan da görüldüklerini ve belirli ya da belirsiz özelliğinin (*specification*) ise bağlam tarafından kazanıldığını öne sürmektedir. Bu durumda aşağıdaki gibi iki farklı okuma ortaya çıkmaktadır (33).

(33) BOY BOOK READ

'A/the boy reads a/the book.'

'Bir/çocuk, bir kitap/kitabı okuyor.'

Burada tartışılması gereken nokta, TİD'de çıkak yüklenmenin seçimlik olup olmaması değil, sözdizimde açık şekilde görülüp görülmemesidir. Aşağıdaki örnekte [+genel] özellikteki ÖĞRENCİ AÖ'sü çıkak yüklenmemekte ve dolayısıyla SORMAK eylemiyle uyuma girememektedir (34).

(34) BEN_a [ÖĞRENCİ] HEP_o SORMAK_o [+genel]

'Ben öğrencilere hep sorarım.'

Buna karşın ÖĞRENCİ AÖ'sü değer yüklü olarak, [+gönderimsel] ve [+kimlik] özelliği taşıyorsa örtük olarak çıkak yüklenmekte ve eylem bu çıkakla uyuma girmektedir (35). Ayrıca,

kimi eylemlerin hem özne hem de nesneyle uyuma girdiği TİD’de, konumun sesbilgisel olarak sunulmadığı durumlarda bile eylemin AÖ ile ilişkili çıkakla uyuma girmesi, çıkağın sözdizimde açık ve örtük bulunmasının seçimlik olduğunu göstermektedir. Ancak, bu seçimlik mekanizmanın güdülenmesinin farklı dilsel kanıtlarla araştırılması gerektiği de açıktır.

(35) BEN_a [ÖĞRENCİ_b] HEP_a SORMAK_b [-genel] [+kimlik]

Ben öğrenciye hep sorarım.

(36) BEN_a [ÖĞRENCİ İM_b] HEP_a SORMAK_b [-genel] [+kimlik]

‘Ben (başkasına değil o) öğrenciye hep sorarım.’

Uyum açısından bakıldığında, eylem üyesi konumundaki AÖ’nün gösterme, sınıflandırıcı veya yerleştirme gibi yollardan herhangi biriyle, uzamda açık olarak çıkak yüklediği durumlarda, eylemin zorunlu olarak tam uyum sergilediği (37), diğer durumda tümcenin bozulduğu (38) gözlemlenmektedir.

(37) BEN_a BU SABAH [ARKADAŞ İM_b] GÖRMEK_b

‘Ben bu sabah arkadaşımı gördüm.’

(38) ??/* BEN_a BU SABAH [ARKADAŞ İM_b] GÖRMEK_ø

‘Ben bu sabah arkadaşımı gördüm.’

Buna karşın, AÖ sözdizimde açık bir şekilde çıkak yüklenmediyse eylemin tam uyum sergilemediği durumların da dilbilgisel özellikte olduğu görülmektedir (39). Bu doğrultudan bakınca, çıkağın sözdizimde açık ve örtük bulunmasının güçlü ve zayıf özellikler olarak değerlendirilmesi gerektiği ve zayıf özellikteki örtük çıkağın her zaman eylemcil uyumu güdülemediği ortaya çıkmaktadır.

(39) BEN_a BU SABAH [ARKADAŞ_b] GÖRMEK_ø

‘Ben bu sabah arkadaşımı gördüm.’

Sözdizimde örtük olarak çıkak yüklenen belirsiz özgül özellikteki BİR+AÖ yapıları, çıplak AÖ’lerden farklı gönderimsellik taşımaktadır. Bu durumda, eylemlerin belirsiz özgül yapılarla tam uyum sergilemesinin, sözdizimde çıkağın örtük olarak da yüklenebileceği görüşünü desteklediği söylenebilir. (40)’ta [-özü] BİR KİTAP AÖ’sü eylemle uyuma girmezken, (41)’de sözdizimde çıkağın örtük olarak bulunduğu, [+özü] BİR KİTAP AÖ’sü eylemle uyum sergilemektedir.

(40) DERS ÖDEV [BİR KİTAP_ø] ARAŞTIRMAK_ø [-özü]

‘Dersin ödevi için bir kitap araştıracağım.’

(41) DERS ÖDEV [BİR KİTAP_a] ARAŞTIRMAK_a [+özü]

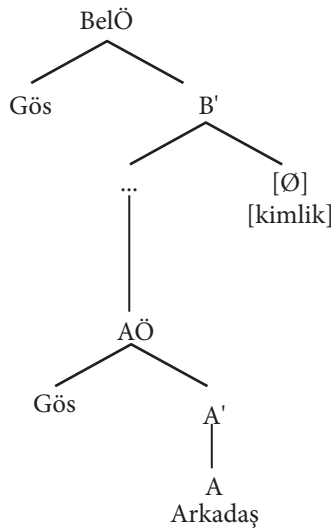
‘Dersin ödevi için bir kitabı araştıracağım.’

3.3 Yapısal Çözümleme

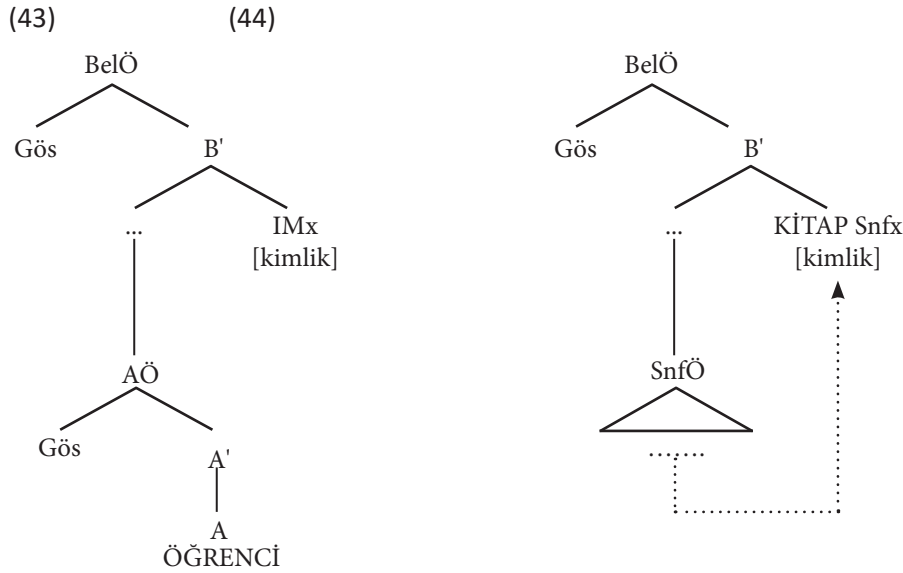
Alanyazında, BelÖ varsayımına ilişkin birbirine tamamen karşıt görüşler bulunmaktadır. Kimi araştırmacılar (bkz. Chierchia, 1998; Baker, 2003; Bošković, 2005; ve diğ.), Çince ve birçok Slav dili gibi tanımlığı olmayan dillerde, BelÖ yansımasının gerçekleşmediğini belirtmektedir. Diğerleri ise (bkz. Longobardi, 1994; Pereltswaig, 2007; Rappaport, 2013; ve diğ.), tanımlık bulunmamasına karşın bu dillerin BelÖ yansımasına sahip olduklarını ama Bel başının boş bulunduğunu öne sürmektedir. İkinci görüşü temel alan bu çalışmada, TİD'in tanımlığı olmayan diller arasında görülmesine karşın, gönderimselliği kodladığı ve BelÖ'nün işlevsel yansıma gerçekleştirdiği iddia edilmektedir.

Costello (2016), LSE'de AÖ'ye çıkak yüklenmesinin üç farklı türle (gösterme, sınıflandırıcı ve yerleştirme) açık bir şekilde gerçekleştiğini öne sürmesine karşın TİD'de ayrıca sözdizimde örtük olarak da bir AÖ'ye çıkak yüklenebilmektedir. Özellikle, söyleme yeni giren [+teklık] sergileyen AÖ'nün bulunduğu tümcelerde, uyum eyleminin tam uyum sergilemesi ve uyuma girdiği konumun sadece bu AÖ ile eş-gönderimli okuma alması, AÖ'nün işlevsel yansımayla sözdizimde örtük olarak çıkak yüklendiğini kanıtlamaktadır. Bu kapsamda TİD'de tüm [+teklık] ve [+gönderimsel] özellikteki AÖ'lerin zorunlu olarak çıkak yüklendiği öne sürülmekle beraber açık veya örtük olmak üzere iki yolla gerçekleşmektedir. Costello'nun belirttiği türler ise, TİD açısından sadece açık çıkak yükleme ulamında değerlendirilebilmektedir. (42)'de BelÖ'nün baş konumunda gösterme bulunmamasına karşın, sözdizimde örtük olarak [+kimlik] özelliği yüklenmekte ve MASA AÖ'sü gönderimsel bir okuma almaktadır.

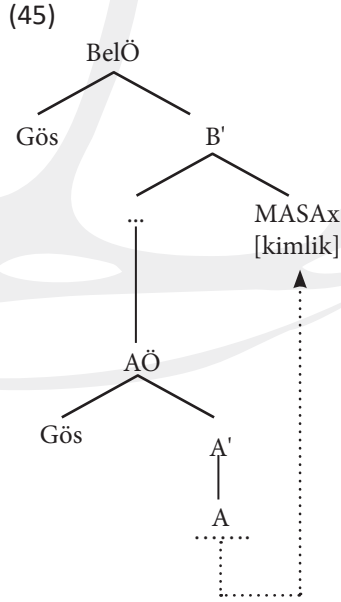
(42)

LSE'ye (bkz. Costello, 2016) koştur şekilde, TİD'de çıkığın açık şekilde yüklenmesi ise üç farklı türde görülmektedir: gösterme, sınıflandırıcı ve yerleştirme. (43)'te açık konum yüklenen gösterme (İM), BelÖ başında belirleyici görevinde bulunarak [+kimlik] yüklenmekte ve böylece BelÖ başı dağıtımda ÖĞRENCİ AÖ'sünün [+teklik] özelliğinde görülmesini ve gönderimsel işaret alanı içerisinde belli bir çıkık özelliğine sahip olmasını sağlamaktadır. (44)'te ise, ad ulamındaki sözcükle anlamsal olarak ilişkili sınıflandırıcının birikteliği, sınıflandırıcı öbeği (SnfÖ) işlevsel yansımasını gerçekleştirmektedir. Bu öbek, çıkık yüklenebilmek için ise baştan-başa (*head-to head*) taşıma gerçekleştirerek BelÖ'nün başına taşınmakta ve çıkık yüklenerek [+kimlik] özelliğini eşlemektedir. (45)'te de benzer şekilde, AÖ baştan-başa taşınarak BelÖ'nün baş konumuna yerleşmekte ve çıkık, doğrudan adın kendisine yüklenmektedir. TİD'de açık olarak çıkık yüklenme, seçimlik olmasına karşın bu gerçekleşimin altında, anlambilimsel güdülenme ve sesbilimsel özellikler/sınırlılıklar⁸ bulunmaktadır. Çıkık yüklenme, gönderimsel uzamda gerçekleştiği için ad ulamındaki bir sözcüğün çıkık yüklenebilmesi için [-vücut bağımlı] sesbilimsel görünüme ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle sadece bu koşulu sağlayabilen AÖ'ler, açık şekilde taşınarak doğrudan kendisine çıkık yüklenebilmektedir.

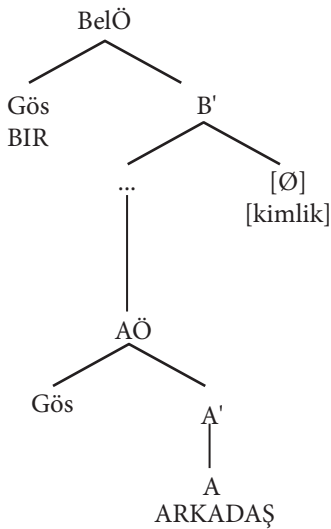

⁸ Bu çalışmanın temel amacı BelÖ'nün içyapısı ve gerçekleşimi olmadığı için bu konular sonraki çalışmalara bırakılmaktadır.

TİD'de BİR, Türkçedeki karşılığına benzer şekilde, hem sayı hem de belirsizlik kodlamakta ve tanımlığı bulunmayan TİD'in, belirsiz tanımlığının bulunmaması da beklenmemektedir. Bu nedenle TİD'de belirsiz bir tanımlık bulunmadığını, fakat BİR'in belirsizlik kodlama görevinde bulunduğunu söylemek, kuramsal açıdan daha az sorunlu görünmektedir. Bu durumda, TİD'de BelÖ'nün GöS konumunun boş kalabildiği (∅) gibi belirsizlik kodlayan BİR veya göstericilerle dolabildiğinden söz edilebilir. TİD'de BİR, sıklıkla [+genel] ve [-belirli] anlamı kodluyor olmasına karşın, belirsizlik kodlayan BİR ile görülen tüm AÖ'leri, [-özümlü] şeklinde değerlendirmek sorun yaratmaktadır (46).

(46) ÖNCE BEN_a [BİR ARKADAŞ_b]_a DESTEKLEMEK_b,
'Önceden ben bir arkadaşımı destekledim.'

(46)'da görüldüğü gibi BİR ARKADAŞ AÖ'sünde BİR, BelÖ'nün gösterici konumunda yer almakta, AÖ'nün başı konumundaki ARKADAŞ ise örtük olarak çıkak yüklenerek [+kimlik] özelliği taşımaktadır. Dolayısıyla BİR ARKADAŞ AÖ'sü [+genel] anlamının aksine [+özümlü] niteliktedir. Bu durum, belirsizlik kodlayan BİR ile çıkak yüklemenin farklı anlambilimsel ilişkiler sunduğunu ve birbirini tamamen dışlayan özellikler olmadığını göstermektedir.

Alanyazında genel olarak uzamda çıkakların AÖ'lere özgü olduğu ve çıkağın söylemde, dizinleme ilişkisi görevinde bulunduğu kabul edilmesine karşın söylemde, aynı çıkağın birden fazla AÖ tarafından paylaşıldığı örnekler de rastlanmaktadır. Bu durumun Hawking (1978)'in öne sürdüğü bağlantılı artgönderim terimiyle örtüştüğü görülmekle birlikte dilbilgisel açıdan aynı çıkağa sahip AÖ'lerin bir tür ilişki yapısı sunduğu da gözlemlenmektedir.

(47) DÜN OKUL İM_a KAVGA ÇIKMAK ÖĞRETMEN İM_a PROBLEM DÜZELTMEK

Dün okulda kavga çıkmış. (Okulun) öğretmen(i) problemi düzeltmiş.

(48) DÜN OKUL İM_a KAVGA ÇIKMAK ÖĞRETMEN İM_a PROBLEM DÜZELTMEK

Dün okulda kavga çıkmış. *(Başka okulun) öğretmen(i) problemi düzeltmiş.

(47)'de, OKUL AÖ'sü göstermeyle uzamda a çıkağına yerleşmekte, ikinci tümcede ise ÖĞRETMEN AÖ'sü aynı çıkak özelliği yüklenmekte ve böylece "okulun öğretmeni" şeklinde bağlantılı artgönderim oluşturmaktadır. (48)'de ise, ikinci tümcedeki ÖĞRETMEN AÖ'sü, ilk tümcedeki OKUL AÖ'süyle aynı çıkak özelliğini paylaşmasına rağmen, köprülemenin gerçekleşmediği ve başka bir okuldaki öğretmene gönderim yapıldığı durumda kabuledilemez bir görünüm ortaya çıkmaktadır.

4. Sonuç

İşaret dili araştırmalarının sesbilim, biçimbilim, sözdizim gibi farklı dilsel düzlemlere yönelik olmasına karşın, dilsel birimin aktarılmasında uzamın kullanılması, işaret dillerinin en karakteristik özelliği olarak tanımlanabilir. Bu araştırma boyunca yapılan gözlemler, önceki araştırmaların aksine sözdizimsel/gönderimsel uzamın parçalanabilir olduğunu göstermekte ve TİD'de gönderimselliğin rolünü tanımlayabilmek için işaret uzamının yeniden incelenmesi ihtiyacını doğurmaktadır. Bu çalışmada, (i) gönderim-dışı öğelerin (örn. O YÜZDEN) uzamda farklı yönetime sahip olması, (ii) [+gönderimsel] özellik taşımaya karşın söylem gösterimi görevinde bulunan göstermenin diğer [+gönderimsel] birimlerden kimlik özelliği ve dolayısıyla uzamdaki konumu açısından ayrılması, (iii) genel okumaya sahip olan çıplak AÖ'lerin gösterim ile birlikte bulunamaması nedeniyle TİD'de sözdizimsel uzamın ikiye ayrılması önerilmektedir: eksilteli uzam ve gönderimsel uzam/kimlik uzamı.

Ayrıca bu araştırmada, TİD’de [+gönderimsel] tüm AÖ’lerin kimlik uzamı içerisinde, kendine özgü veya ilişkili bir çıkışı bulunduğu öne sürülmektedir. Costello (2016), LSE’de AÖ’ye çıkak yüklenmesinin üç farklı türle (gösterme, sınıflandırıcı ve yerleştirme) açık bir şekilde gerçekleştiğini iddia etmesine karşın TİD’de ayrıca sözdizimde örtük olarak da bir AÖ’ye çıkak yüklenebildiği varsayılmaktadır. Öte yandan, sözdizimde açık olarak çıkak yükleme, her ne kadar TİD’de seçimlik olsa bile bunun temelinde, farklı dilsel güdülenmelerin olduğu düşünülmektedir: (i) bilinç odağını canlandırmak, (ii) karşıtsal okuma sağlamak, (iii) söylemdeki varlıkları farklılaştırmak. Diğer taraftan, tanımlığı olmayan diller arasında değerlendirilmesine karşın TİD, gönderimselliği kodlamakta ve [+kimlik] özelliği ile işlevsel yansıma gerçekleştirilmektedir. Şu ana kadar yapılan gözlemler, TİD’de işaret alanının parçalanabilir olduğuna ve anlambilimsel açıdan kimlik ölçütünün dilsel gerçekliğine ilişkin tutarlı veri sağlamasına karşın ad öbeklerinin işlevsel yansımasını yapısal açıdan inceleyen başka çalışmalara ihtiyaç olduğu da açıktır.

Kısaltmalar (İşaret dilleri)

ASL Amerikan İşaret Dili (American Sign Language)

DSL Danca İşaret Dili (Danish Sign Language)

LIS İtalyan İşaret Dili (Lingua Italiana dei Segni)

LSB Brezilya İşaret Dili (Língua Brasileira de Sinais)

LSC Katalan İşaret Dili (Lengua de Signes Catalana)

LSE İspanyol İşaret Dili (Lengua de Signos Española)

LSQ Kebek İşaret Dili (Langue des Signes Québécoise)

TİD Türk İşaret Dili (Türk İşaret Dili)

Kaynakça

- Abner, N. (2012). *There once was a verb: The predicative core of possessive and nominalization structure in American Sign Language*. PhD Dissertation. University of California at Los Angeles.
- Abney, S. P. (1987). *The English noun phrase in its sentential aspect*. Doktora Tezi. MIT.
- Aronoff, M., Meir, I., & Sandler, W. (2000). Universal and particular aspects of sign language morphology. In K. Grohmann & C. Struijke (eds.), *University of Maryland working papers in linguistics*, 10, 1-33.
- Bahan, B. (1996). *Non-manual realization of agreement in American Sign Language*. PhD Dissertation. Boston University.

- Bahan, B., Kegl, K., MacLaughlin, D., & Neidle, C. (1995). Convergent evidence for the structure of determiner phrases in American Sign Language. In: L. Gabriele, D. Hardison & R. Westmoreland (eds.), *FLSM VI: Proceedings of the Sixth Annual Meeting of the Formal Linguistics Society of Mid-America*, 1–12. Bloomington: Indiana University Linguistics Club.
- Baker, M. C. (2003). *Lexical categories: Verbs, nouns and adjectives*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Barberà, A. G. (2012). *The meaning of space in Catalan Sign Language (LSC). Reference, specificity and structure in signed discourse*. PhD. Dissertation. Universitat Pompeu Fabra.
- Berenz, N. (1996). *Person and deixis in Brazilian Sign Language*. PhD. Dissertation. University of California, Berkeley.
- Bertone, C. (2009). The syntax of noun modification in Italian Sign language (LIS). *University of Venice Working Papers in Linguistics*, Vol. 19.
- Bertone, C. (2007). *La struttura del sintagma determinante nella Lingua dei Segni Italiana (LIS)*. PhD. Dissertation. Università Ca' Foscari, Venice.
- Bhat, D. N. S. (2004). *Pronouns*. New York: Oxford University Press.
- Bošković, Ž. (2005). On the locality of left branch extraction and the structure of NP. *Studia Linguistica*, 59 (1), 1-45.
- Branchini, C. (2014). *On relativization and clefting: An analysis of Italian Sign Language*. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Brunelli, M. (2011). *Antisymmetry and sign languages* (LOT Dissertation Series 284). Utrecht: LOT Publications.
- Carlson, G. (1977). *Reference to kinds in English*. PhD. Dissertation. University of Massachusetts at Amherst.
- Chierchia, G. (1998). Reference to kinds across language. *Natural Language Semantics*, 6 (4), 339-405.
- Crisma, P. (1997). *L'articolo nella prosa inglese antica e la teoria degli articoli nulli*. PhD. Dissertation. Università di Padova.
- Clark, H. H. (1975). Bridging. In: *Proceedings of the 1975 Workshop on Theoretical Issues in Natural Language Processing* (pp.169-74). Association for Computational Linguistics.
- Cormier, K. (2012). Pronouns. In: R. Pfau, M. Steinbach & B. Woll (eds.), *Sign language: An International Handbook* (pp. 227-244). Berlin: Mouton de Gruyter.
- Costello, B. D. N. (2016). *Language and modality: Effects of the use of space in the agreement system of Lengua De Signos Espanola (Spanish Sign Language)*. Utrecht: LOT.
- Danon, G. (2011). Agreement and DP-internal feature distribution. *Syntax*, 14, 297-317.
- De Vriendt, S., & Rasquinet, M. (1989) The expression of genericity in sign language. In: S. Prillwitz & T. Vollhaber (eds.), *Current Trends in European Sign Language Research: Proceedings of the 3rd European Congress on Sign Language Research* (pp. 249-255). Hamburg: Signum.
- Dikyuva, H., Makaroğlu, B., & Arık, E. (2015). *Türk İşaret Dili Dilbilgisi Kitabı*. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yayınları: Ankara.
- Emeksiz, Z. E. (2003). *Özgüllük ve Belirlilik*. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi.

- Emmorey, K., & Tversky, B. (2002). Spatial perspective choice in ASL. *Sign Language and Linguistics*, 5(1), 3-26.
- Engberg-Pedersen, E. (1993). *Space in Danish Sign Language. The semantics and morphosyntax of the use of space in a visual language*. Hamburg: Signum-Verlag.
- Fauconnier, G. (1985). *Mental Spaces*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Friedman, L. (1975). Space and time reference in American Sign Language. *Language*, 51, 940-961.
- Geach, P. (1962). *Reference and Generality*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Gupta, A. (1980). *The Logic of Common Nouns*. New Haven, Conn.: Yale University Press.
- Hawkins, J. A. (1978). *Definiteness and Indefiniteness*. London: Croom Helm.
- Heim, I. (1982). *The Semantics of Definite and Indefinite Noun Phrases*. PhD. Dissertation. University of Massachusetts, Amherst.
- Hoffmeister, R. (1977). The influential point. In: W. Stokoe (ed.), *Proceedings of the National Symposium on Sign Language Research and Teaching* (pp.177-191). Silver Spring, MD: National Association of the Deaf.
- Janis, W. D. (1992). *Morphosyntax of the ASL verb phrase*. PhD Dissertation. State University of New York at Buffalo.
- Karabüklü, S. (2018). Strategies to Express Time in a Tenseless Language: Turkish Sign Language (TİD). *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 29 (1) , 87-118.
- Kegl, J. (1977). *ASL syntax: Research in progress and proposed research*. Unpublished Manuscript, Massachusetts Institute of Technology.
- Klima, E. & Bellugi, U. (1979). *The Signs of Language*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Landau, I. (2016). DP-internal semantic agreement: A configurational analysis. *Natural Language and Linguistic Theory*, 34, 975-1020.
- Liddell, S. (2003). *Grammar, Gesture and Meaning in American Sign Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Liddell, S. (1990). Four functions of a locus: Reexamining the structure of space in ASL. In: C. Lucas (ed.) *Sign Language Research: Theoretical Issues* (pp.176-198). Washington D.C.: Gallaudet University Press.
- Lillo-Martin, D., & Meier, M. (2011). On the linguistic status of 'agreement' in sign languages. *Theoretical Linguistics*, 37(3/4), 95-141.
- Lillo-Martin, D. & Klima, E. (1990). Pointing out differences. In: S. D. Fischer & P. Siple (eds.), *ASL Pronouns in Syntactic Theory* (pp. 191-210).
- Longobardi, G. (1994). Reference and proper names: A theory of N-movement in syntax and logical form. *Linguistic Inquiry*, 25 (4), 609-665.
- MacLaughlin, D. (1997). *The structure of determiner phrases: Evidence from American Sign Language*. PhD Dissertation. Boston University, Boston, MA.
- Makaroğlu, B. (2018). *Türk İşaret Dilinde Uyum: Şablon Biçimbilim Açısından Bir İnceleme*. Doktora tezi. Ankara Üniversitesi.

- Meier, R. (2012). Language and Modality. In: Pfau, Roland, Markus Steinbach, and Bencie Woll (eds.). *Sign Language: An International Handbook*, pp. 574-601. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Meier, R. (1990). Person deixis in American Sign Language. In: S. Fischer & P. Siple (eds.), *Theoretical Issues in Sign Language Research, Vol. 1: Linguistics* (pp. 175-190). Chicago: University of Chicago Press.
- Neidle, C., Kegl, J., MacLaughlin, D., Bahan, B. & Lee, R. G. (2000). *The Syntax of American Sign Language. Functional Categories and Hierarchical Structure*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Pereltsvaig, A. (2007). The universality of DP: A View from Russian. *Studia Linguistica*, 61(1), 59-94.
- Pfau, R. (2011). A point well taken: On the typology and diachrony of pointing. In: D. J. Napoli & G. Mathur (eds.), *Deaf around the world. The impact of language* (pp.144-163). Oxford: Oxford University Press.
- Poizner, H., Klima, E. S., & Bellugi, U. (1987). *What the Hands Reveal about the Brain*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Prince, E. (1981). Towards a taxonomy of given-new information. In: P. Cole (Ed.), *Radical Pragmatics* (pp. 223-256). NY: Academic Press.
- Quer, J. (2011). Quantificational strategies across language modalities. In: M. Aloni, F. Roelofsen, G. W. Sassoon, K. Schulz, V. Kimmelman & M. Westera (eds.), *Proceedings of 18th Amsterdam Colloquium*. University of Amsterdam.
- Quer, J. (2005). *Quantifying Across Language Modalities: Generalized Tripartite Structures in Signed Languages*. Presentation at the I Workshop on Sign Languages, EHU Vitoria-Gasteiz.
- Quer, J., Rondoni, E.M., Barberà, G., Frigola, S., Iglesias, P., Boronat, J., Martínez, M., Aliaga, D., & Gil, J. (2005). *Gramàtica bàsica LSC. CD-ROM*. Barcelona: Federació de persones sordes de Catalunya.
- Rappaport, G. (2013). Determiner phrases and mixed agreement in Slavic. In: L. Schürcks, A. Giannakidou & U. Etxeberria (eds.), *The Nominal Structure in Slavic and Beyond* (pp. 343-90). Berlin: Walter de Gruyter.
- Rinfret J. (2009). *L'Association Spatiale du Nom en Langue des Signes Québécoise: Formes, Fonctions et Sens*. PhD Dissertation. Université du Québec à Montréal.
- Ritter, E. (1995). On the syntactic category of pronouns and agreement. *Natural Language and Linguistic Theory*, 13, 405-443.
- Strawson, P. F. (1959). *Individuals*. London: Methuen.
- Wilbur, R. B. (2008). Complex predicates involving events, time and aspect: Is this why sign languages look so similar?. In: J. Quer (ed.) *Signs of the Time. Selected papers from TISLR 8*. Hamburg: Signum Verlag.
- Wilbur, R. B. (1979). *American Sign Language and Sign systems: Research and Application*. Baltimore, MD: University Park Press.
- Winston, E. A. (1995). Spatial mapping in comparative discourse frames. In: K. Emmorey & J. S. Reilly (eds.), *Language, Gesture, and Space* (pp. 87-114). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Zimmer, J. & Patschke, C. (1990). A class of determiners in ASL. In: C. Lucas (ed.), *Sign Language Research: Theoretical Issues* (pp. 201-210). Washington, DC: Gallaudet University Press.